

การเมืองของการปฏิวัติขนาดครอบครัวในประเทศไทย

นายชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2540

ISBN 974-638-759-6

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

POLITICS OF REPRODUCTIVE REVOLUTION IN THAILAND

Mr. Chalyon Praditsil

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Doctor for Philosophy in Political Science

Program for Doctor of Philosophy in Political Science

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 1997

ISBN 974-638-759-6

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การเมืองของการปฏิบัติขนาดครอบครัว ในประเทศไทย

โดย

นายชัยนนต์ ประดิษฐศิลป์

สาขาวิชา

รัฐศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ ลีम्मณี

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

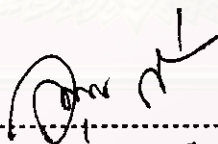
(ศาสตราจารย์นายแพทย์ สุภาวัฒน์ ชุตินวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

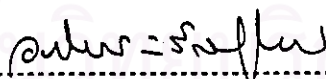
ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ม.ร.ว. พงศธิสาณ ชุมพล)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร. อนุสรณ์ ลีम्मณี)

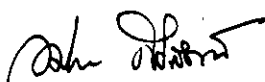
กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. อภิชาติ จำรัสฤทธิ์รงค์)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุภางค์ จันทร์พนิช)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. ทศพร ศิริสัมพันธ์)

C630196 : MAJOR POLITICAL SCIENCE

KEY WORD:

FAMILY PLANNING POLICY/STRUCTURAL CONTEXT/BIRTH CONTROL IDEOLOGY/
TRIPLE ALLIANCE

CHAIYON PRADITSIL : POLITICS OF REPRODUCTIVE REVOLUTION IN THAILAND.

THESIS ADVISOR : ASSO. PROF. ANUSORN LIMMANEE, PH. D. 379 pp. ISBN
974-638-759-6

This research is aimed at explaining why the family planning policy as a part of the so-called reproductive revolution in Thailand has been successfully implemented.

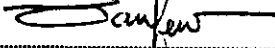
It is found that the success of the policy implementation can be explained by two levels of factors, namely structural contexts and policy actors. On the one hand, the structural contexts in Thailand, i.e. the bureaucratic-authoritarian state, the capitalist mode of production and the ideology of development have stimulates the need for limiting family size among Thai people and consequently brought about their adoption of family planning program in both rural and urban areas.

On the other hand the tri-partite alliance—a group of policy actors from the Thai bureauaracy, the private sector and the foreign circle has used its birth control ideology in pushing for the success of the policy implementation. By both structural forces and actors' pressure, the family planning goal is finally accomplished.

ภาควิชา.....

สาขาวิชา รัฐศาสตร์.....

ปีการศึกษา 2540.....

ลายมือชื่อนิติ.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์ : การเมืองของการปฏิวัติขนาดครอบครัวในประเทศไทย
(Politics of Reproductive Revolution in Thailand) อ. ที่ปรึกษา : รศ.ดร. อนุสรณ์
ลิ้มมณี. 379 หน้า. ISBN 974-638-759-6

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายว่าทำไมนโยบายวางแผนครอบครัว ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่เรียกว่าการปฏิวัติขนาดครอบครัวในประเทศไทยจึงประสบความสำเร็จในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

ผลวิจัยพบว่าความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติสามารถอธิบายได้ด้วยปัจจัย 2 ระดับคือ บริบทเชิงโครงสร้าง และผู้กระทำการเชิงนโยบาย

บริบทเชิงโครงสร้างได้แก่ โครงสร้างอำนาจรัฐราชการ-อำนาจนิยม, วิธีการผลิตทุนนิยมและอุดมการณ์แห่งการพัฒนามีผลก่อให้เกิดความต้องการในการจำกัดขนาดครอบครัวของประชาชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขให้ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทยอมรับโครงการวางแผนครอบครัว

ผู้กระทำการเชิงนโยบายได้แก่กลุ่มพันธมิตรไตรภาคีของชนชั้นนำ ซึ่งมาจากระบบราชการไทย, ภาคเอกชน และกลุ่มต่างประเทศโดยได้ใช้อุดมการณ์คัมภีร์กำเนิดสร้างความชอบธรรมในการผลักดันการนำนโยบายไปปฏิบัติจนประสบความสำเร็จ

ดังนั้นเป้าหมายการวางแผนครอบครัวจึงสามารถบรรลุผลได้ในที่สุดโดยพลังเชิงโครงสร้างและการผลักดันของผู้กระทำการดังกล่าว

ภาควิชา
สาขาวิชา วิทยาศาสตร์
ปีการศึกษา 2540

ลายมือชื่อนิติ
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการจากการสนับสนุนของ “ครู” ของผู้วิจัยและกรรมการสอบหลายท่าน คือ การปูพื้นฐานทางวิธีวิทยา และทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองของ รศ.ดร.อนุสรณ์ ลีम्मณี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ การเป็นที่ปรึกษาการเรียนและช่วยเหลือในยามคับขันของ รศ.ม.ร.ว. พฤทธิสาด ชุมพล การวางพื้นฐานในการวิจัยเชิงคุณภาพของ รศ.ดร.สุภาวงศ์ จันทวนิช การให้ความรู้เกี่ยวกับนโยบายศาสตร์ของ รศ.ดร.ทศพร ศิริสัมพันธ์ ตลอดจนถึงความมีใจกว้างทางวิชาการของ รศ.ดร.อภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์

เครือข่ายการทำงานของลูกศิษย์ที่เป็นนักศึกษาปริญญาโทสาขานโยบายและการวางแผนสังคมของมหาวิทยาลัยเกริกและบุคคลอีกหลายฝ่ายช่วยให้การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและชาวบ้านตามภาคต่าง ๆ เป็นไปได้ตามแผนการวิจัย

นอกจากนี้ทุนการวิจัยบางส่วนได้รับมาจากทุนอุดหนุนการวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัยมา ณ ที่นี้ด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1 เป้าหมายและผลงานของจำนวนผู้รับบริการวางแผนครอบครัว ในแผนพัฒนา ฉบับที่ 3-6.....	5
3.1 อัตราเกิดอย่างหยาบ พ.ศ. 2480-2493.....	95
3.2 อัตราเจริญพันธุ์รวมยอดของประเทศ พ.ศ.2493-2533.....	96
3.3 แหล่งเงินทุนของเกษตรกร.....	117
3.4 ร้อยละของประชากรตั้งแต่อายุ 13 ปีขึ้นไปที่ยังเป็นโสด พ.ศ. 2480, 2490, 2500.....	133
3.5 จำนวนยาเม็ดคุมกำเนิดที่ใช้ในประเทศไทย พ.ศ.2507-2515.....	136
3.6 จำนวนผู้รับบริการรายใหม่แยกตามประเภทที่ให้บริการ พ.ศ. 2508-2513.....	138
3.7 ผลผลิตทั้งหมดรวมภายในประเทศตามราคาคงที่ พ.ศ. 2515 จำแนกตามสาขาการผลิต.....	141
3.8 อัตราเพิ่มเฉลี่ยของมูลค่าผลิตภัณฑ์ในประเทศแยกตามสาขาการผลิต ในราคาคงที่ ปี พ.ศ. 2515.....	142
3.9 ส่วนแบ่งระหว่างการใช้ผลผลิตเพื่อการบริโภค และการขายสินค้าเกษตร เพื่อแลกเปลี่ยนกับสินค้าและบริการจากเมือง.....	146
3.10 ร้อยละของสินค้าที่ครัวเรือนบริโภค.....	146
3.11 การนำเข้าเครื่องจักรและปัจจัยทางการเกษตรช่วง พ.ศ.2500-2516.....	150
3.12 อัตราส่วนของครัวเรือนที่มีวิทยุและโทรทัศน์ ปี พ.ศ. 2511-2526.....	158
4.1 งบประมาณด้าน IE&C ของไทยระหว่าง พ.ศ.2515-2534.....	207
5.1 งบประมาณโดยประมาณของโครงการวางแผนครอบครัวแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ.2516-2533.....	244
5.2 จำนวนร้อยละของผู้ใช้วิธีคุมกำเนิด จำแนกตามแหล่งบริการปี 2521-2530....	249
5.3 จำนวนผู้รับบริการรายใหม่และผู้รับบริการที่ยังคงใช้ ในแผนพัฒนา ฉบับที่ 3-6.....	256
5.4 การประมาณค่ารายจ่ายพื้นฐานเพื่อบริการสังคม ระหว่างปี พ.ศ. 2524-2534.....	284
5.5 จำนวนเวชภัณฑ์ยาเม็ดและยาฉีดคุมกำเนิดที่จัดซื้อโดย โครงการวางแผนครอบครัวแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข.....	286

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	44
2.2 ตัวแบบการวิเคราะห์การเมืองของการปฏิวัติขนาดครอบครัวในประเทศไทย.....	68
4.1 กระบวนการยอมรับอุดมการณ์คัมภีร์กำเนิดของชนชั้นนำไทย ช่วง พ.ศ. 2501 ถึง พ.ศ. 2513.....	203
5.1 บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรในพันธมิตรไตรภาคี.....	241
5.2 โครงสร้างพื้นฐานการบริการสาธารณสุข และการบริการวางแผน ครอบครัวช่วง พ.ศ. 2505-2528.....	253

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ณ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ณ
คำย่อ	ด
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 กรอบทฤษฎีและตัวแบบในการวิเคราะห์	24
บทที่ 3 บริบทเชิงโครงสร้างที่เอื้ออำนวยต่อการนำนโยบาย วางแผนครอบครัวไปปฏิบัติ	88
บทที่ 4 อุดมการณ์คุมกำเนิดในกระบวนการนำนโยบาย วางแผนครอบครัวไปปฏิบัติ	169
บทที่ 5 พันธมิตรไตรภาคีในการผลักดันกระบวนการนำนโยบาย วางแผนครอบครัวไปปฏิบัติ	213
บทที่ 6 สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ	296
รายการอ้างอิง	307
ภาคผนวก	348
ประวัติผู้เขียน	379

คำย่อ

ASIN	=	Association for Strengthening Information on National Family Planning Program.
ESCAP	=	Economic and Social Commission for Asia and the Pacific
CPS	=	Contraceptive prevalence survey
ECAFF	=	Economic Commission for Asia and the Far East
IE&C	=	Information Education and Communication
IPPF	=	International Planned Parenthood Federation
JICA	=	Japanese International Cooperative Agency
JOICEP	=	Japanese Organization for International Cooperative in Family Planning
LS	=	Longitudinal Survey
SOFT	=	Survey of Fertility in Thailand
SPS	=	Survey of Population Change
TDHS	=	Thailand Demographic and Health Survey
UNESCO	=	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNFPA	=	United Nations Population Fund
UNICEF	=	United nations Children's Fund
USAID	=	United States Agency for International Development
USOM	=	United States Operations Mission
WHO	=	World Health Organization

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย